

Пиняга Руслан Орестович –
здобувач наукової лабораторії
з проблем розкриття та розслідування
злочинів Національної академії
внутрішніх справ

ТИПОВІ МАТЕРІАЛЬНІ СЛІДИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАЙНЯТТЯМ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Розглянуто характеристику типових матеріальних слідів злочинів, пов'язаних із зайняттям гральним бізнесом; здійснено їх класифікацію.

Ключові слова: азартна гра; гральний бізнес; злочини, пов'язані із заняттям гральним бізнесом; типові матеріальні сліди; гральне обладнання.

Рассмотрена характеристика типичных материальных следов преступлений, связанных с занятием игорным бизнесом; проведена их классификация.

Ключевые слова: азартная игра; игорный бизнес; преступления, связанные с занятием игорным бизнесом; типичные материальные следы; игорное оборудование.

The article considers the characteristics of the typical material traces of the crimes, connected with doing business, is their classification.

Keywords: gambling; gambling business; crime, associated with doing business; typical material traces; gambling equipment.

Злочини, пов'язані із заняттям гральним бізнесом, мають відображення в певних слідах. Залежно від способів учинення цих злочинів, сліди відображаються у певних документах, предметах (матеріальні), пам'яті людей (ідеальні).

Типові сліди злочину є одним з елементів криміналістичної характеристики злочинів, тому їх дослідження є обов'язковим при розробленні методики розслідування злочинів, пов'язаних із гральним бізнесом.

Відомості про типові матеріальні сліди мають вагомe значення для проведення слідчих (розшукових) дій, оскільки визначають, на що саме слід звернути увагу (під час огляду), що необхідно знайти та вилучити (під час обшуку), про що необхідно дізнатись (під час допиту) тощо. За допомогою типових матеріальних слідів можна встановити спосіб учинення злочину та особу злочинця, а знаючи спосіб учинення злочину, можна встановити сліди.

Теоретичні основи про сліди злочину в криміналістиці розробляли такі вчені, як Р. С. Белкін, Г. Л. Грановський, І. Ф. Крилов, Б. І. Шевченко, І. Н. Якимов [1–7] та ін. Однак у науковій літературі

відсутні ґрунтовні дослідження типових слідів злочинів, пов'язаних із заняттям гральним бізнесом.

Метою статті є дослідження типових матеріальних слідів злочинів, пов'язаних з зайняттям гральним бізнесом.

Вивчення слідчої та судової практики дає підстави віднести до типових матеріальних слідів, насамперед, *гральне обладнання*. Гральне обладнання необхідно розглядати в широкому та вузькому значеннях. Гральне обладнання – будь-яке спеціалізоване обладнання або пристрій (механічний, електричний, електронний), який призначений для проведення азартних ігор (гральний автомат (у тому числі гральний автомат типу рулетки), гральний стіл, гральний стіл з кільцем рулетки тощо) [8]. У тлумачному словнику “обладнання” визначається як сукупність механізмів, приладів, пристроїв тощо, необхідних для чого-небудь; спорядження; меблі, якими обставлено яке-небудь приміщення; обстановка; внутрішнє убрання кімнати, приміщення [9, с. 807]. Водночас “гральний” визначається як призначений для гри [9, с. 258]. Отже, гральним обладнанням у широкому розумінні є сукупність механізмів, приладів, пристроїв, необхідних для організації та проведення азартних ігор.

До грального обладнання, згідно із Законом України “Про заборону грального бізнесу в Україні” від 15 травня 2009 р. [10], належать: 1) гральні автомати; 2) комп'ютерні стимулятори; 3) електронне (віртуальне) казино.

Гральним автоматом визнається механічне, електричне або електронне обладнання (пристрій), що використовується для проведення азартних ігор, результат яких визначається без участі особи програмою роботи цього обладнання (пристрою) з використанням генератора випадкових чисел, який міститься всередині корпусу такого обладнання (пристрою), а сума виграшу нараховується обладнанням (пристроєм) автоматично [8; 11, с. 590].

Термінал електронного (віртуального) казино – електронний пристрій, що надає гравцю можливість через засоби телекомунікаційних мереж у режимі реального часу здійснювати обмін даними з електронним сервером електронного (віртуального) казино щодо участі в азартній грі, внесення ставок, обмін даними щодо стану ігрового рахунку та його поповнення, а також отримувати дані про результат азартної гри, у якій взяв участь гравець [8].

Комп'ютерні стимулятори – це комп'ютери, що використовуються як замітники гральних автоматів для проведення азартних ігор.

До грального обладнання також відносяться інші предмети, які мають ознаки речових доказів у справах про злочини, пов'язані з гральним бізнесом, зокрема: комп'ютерна клавіатура, мишка, монітор, кабелі електроживлення, підставки для ігрових автоматів, модем, фішки для гри в покер, гральні карти, флеш-накопичувачі, столи для гри в покер, ключі до гральних автоматів, термінали для прийому платежів, програмне забезпечення азартних ігор. *Так, речовими доказами в одній зі справ про*

зайняття гральним бізнесом визнано таке гральне обладнання – 54 фішки для гри в покер, три колоди гральних карт, два блокноти, один флеш-накопичувач, чотири столи для гри в покер, 46 гральних автоматів та 180 ключів від них тощо¹.

З. М. Топорецька до предметів і речей, які в подальшому можна використати для прийняття остаточного рішення про порушення кримінальної справи і які в подальшому будуть доказами в кримінальній справі, відносить: гральне обладнання, комп'ютерне обладнання, що дає змогу організувати проведення азартних ігор, а також допоміжне гральне обладнання (фішки, колоди карт, окремі деталі чи частини грального обладнання), у випадку, якщо особи намагалися приховати факт зайняття гральним бізнесом і намагалися знищити докази [12]. З огляду на зазначене, гральне обладнання можна поділити на основне та допоміжне.

Важливою умовою участі в азартній грі є сплата гравцем грошей, що дає змогу учаснику як отримати виграш (приз) у будь-якому вигляді, так і не отримати його залежно від випадковості [10]. Крім того, організатори азартних ігор – фізичні та юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють діяльність щодо організації і проведення азартних ігор з метою отримання прибутку. Тому важливе значення як матеріальні сліди мають *кошти*. Коштами слід розуміти гроші в національній або іноземній валюті чи їх еквівалент (п. 24 ст. 2 Закону України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 р.) [13]. Здебільшого це грошові купюри Національного банку України. Під час огляду та вилучення цих предметів необхідно назвати вид купюри, її номінал та серію (наприклад, грошова купюра Національного банку України номіналом 20 грн серії ЖП № 6262938). Ці матеріальні сліди можуть свідчити як про внесення ставки гравцем, отримання ним виграшу, так і отримання прибутку організатором грального бізнесу від азартних ігор. Грошові купюри також можуть використовуватись для проведення оперативної закупки послуг грального бізнесу.

Під час надання послуг азартних ігор через мережу Інтернет як засіб платежу використовуються також електронні гроші, які формуються шляхом прийому касиром готівки. У подальшому створюється електронний гаманець, клієнту надається логін з паролем для можливості участі в азартних іграх.

Значне місце серед матеріальних слідів відводиться *документам*. Р. С. Белкін визначає документ як матеріальний об'єкт, на якому за допомогою знаків, символів тощо, елементів природної або штучної мови зафіксовані відомості про факти [14]. Згідно зі ст. 1 Закону України “Про обов'язковий примірник документів” від 9 квітня 1999 р. документ – матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носіїві [15].

---

¹ За матеріалами МВС України

На думку Є. Г. Коваленка, матеріалами документів можуть слугувати: друкарський папір, фотопапір, кіноплівка, фотоплівка, тканина тощо. Відтворення на них даних може бути зроблено за допомогою літер, цифр, стенографічних, телеграфних та інших знаків, умовних зображень, які є зрозумілими для осіб, які використовують або мають можливість використовувати такий документ. Дані можуть фіксуватися людиною безпосередньо, а також за допомогою різних пристосувань, апаратів, машин та ін. [16, с. 546].

Так, для доведення факту існування грального бізнесу необхідно встановити, що азартні ігри відбувалися в казино, букмекерських конторах, інтерактивних закладах, оскільки, згідно зі ст. 1 Закону України “Про заборону грального бізнесу в Україні” від 15 травня 2009 р. [10], гральний бізнес – діяльність, пов’язана з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп’ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, інтерактивних закладах, електронному (віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера. Таким чином, законодавець гральний бізнес пов’язує з місцем учинення злочину. Тому за допомогою документів можна встановити, чи належить приміщення, у якому організовано та проводиться азартні ігри, а також забезпечується доступ до них, до казино, букмекерської контори, інтерактивного закладу.

До документів, що виступають матеріальними слідами злочинів, пов’язаних із зайняттям гральним бізнесом, слід віднести: 1) документи про право власності на приміщення, у якому проводяться азартні ігри; договори про оренду, суборенду приміщення, де організовано та проводяться азартні ігри; 2) документи про право власності на гральне обладнання (договори про оренду, суборенду, відповідального зберігання, купівлі-продажу, акти приймання-передачі обладнання тощо); 3) технічну документацію на гральне обладнання (сертифікат відповідності відеоатракціонів, їх технічні характеристики, інструкції з експлуатації); 4) документи на право зайняття підприємницькою діяльністю (свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця, свідоцтво про сплату єдиного податку, довідки про перебування на обліку платника податків тощо); 5) бухгалтерські документи (про суми зроблених ставок, розміри виграшів, розміри отриманих доходів, у тому числі записи “чорнової” бухгалтерії – зошити прийому-передачі готівки тощо); 6) інші документи, які мають значення для розслідування злочину (записи адміністраторів, журнали передачі зміни, графік робочого часу, прайс-лист з іграми букмекерської контори, статут громадської організації, що займається спортивними іграми, правила гри).

До типових матеріальних слідів злочинів, пов’язаних із зайняттям гральним бізнесом, слід віднести і *комп’ютерну інформацію*. В. А. Голубев і В. Б. Вехов, аналізуючи понятійний апарат, комп’ютерну інформацію визначають як відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси, ЕОМ, що є в пам’яті, зафіксовані на машинних або інших

носіях у формі, доступній для сприйняття ЕОМ, або такі, що передаються каналами зв'язку за допомогою електромагнітних сигналів [17, с. 26]. В. В. Крилов уважає, що комп'ютерна інформація – це відомості, знання або набір команд (програма), призначені для використання в ЕОМ або управління нею, що знаходяться в ЕОМ або на машинних носіях, ідентифікований елемент інформаційної системи, що має власника, який встановив правила її використання [18, с. 27]. С. В. Кригін, розглядаючи комп'ютерну інформацію, визначає її як інформацію, представлену в спеціальному (машинному) вигляді, призначеному і придатному для її автоматизованої обробки, зберігання і передання, що є на машинному носії і має власника, який установив порядок її створення (генерації), обробки, передання і знищення [19, с. 7]. Найбільш ґрунтовне визначення для криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із гральним бізнесом, надав А. І. Журба, який зазначає, що комп'ютерна інформація – це будь-яка інформація, що знаходиться або оброблюється безпосередньо в електронних пристроях ЕОМ, зовнішніх накопичувачах або передається лініями зв'язку [20, с. 47-48].

Комп'ютерна інформація у злочинах, пов'язаних із гральним бізнесом, здебільшого зберігається в гральних автоматах та на ЕОМ, що функціонують як комп'ютерні стимулятори, електронне (віртуальне) казино тощо. Комп'ютерна інформація може засвідчити: 1) наявність програмного забезпечення для проведення азартних ігор; 2) час та розмір внесених коштів; 3) час та розмір отриманих вигравів; 4) ліцензійність програмного забезпечення; 5) окремі відомості про особу злочинця тощо.

До обладнання грального закладу, що не призначене для азартних ігор, належать – касові апарати, мобільні телефони, модеми, маршрутизатори, блоки безперебійного живлення, принтери, пристрої відеоспостереження.

Інші матеріальні сліди – печатка юридичної особи, записи відеокамер спостереження, диски даних із записом відеозйомки азартної гри тощо.

Обладнання грального закладу, не призначене для азартних ігор, та інші матеріальні сліди можуть бути джерелом інформації про особу злочинця, її співучасників, вид злочину та спосіб його вчинення, потерпілих від злочину, отриманий прибуток тощо.

Типові матеріальні сліди злочинів, пов'язаних із гральним бізнесом, можна класифікувати, насамперед, залежно від способу вчинення злочину та виду азартної гри.

Залежно від способу вчинення злочину, можна виділити: 1) сліди організації азартних ігор; 2) сліди проведення азартних ігор; 3) сліди надання можливості доступу до азартних ігор.

Залежно від виду азартної гри, можна виділити сліди американської рулетки, баккари, блек-джека, покеру, відеопокеру, інтернет-казино, рулетки, російської рулетки, слот-машини, техаського холдему тощо.

Таким чином, типовими матеріальними слідами злочинів, пов'язаних із зайняттям гральним бізнесом, є: 1) гральне обладнання; 2) кошти;

3) документи; 4) комп'ютерна інформація; 5) обладнання грального закладу, не призначене для азартних ігор; 5) інші матеріальні сліди.

У подальших дослідженнях необхідно розглянути місце і роль цих слідів у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних із зайняттям гральним бізнесом (оглядів, обшуків, допитів, призначення експертиз тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Белкин Р. С. – М. : НОРМА, 2001. – 240 с.
2. Белкин Р. С. Курс криминалистики : [в 3 т.]. – М. : Юристъ, 1997. –
Т. 2: Частные криминалистические теории. – 1997. – 464 с.
3. Грановский Г. Л. Основы трасологии (общая часть) : [учеб.]. / Грановский Г. Л. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1965. – 196 с.
4. Грановский Г. Л. Основы трасологии (особенная часть) : [учеб.]. / Грановский Г. Л. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1974. – 240 с.
5. Крылов И. Ф. Криминалистическое учение о следах / Крылов И. Ф. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. – 132 с.
6. Шевченко Б. И. Научные основы современной трасологии / Шевченко Б. И. – М. : Моск. юрид. ин-т, 1947. – 53 с.
7. Якимов И. Н. Криминалистика: Руководство по уголовной технике и тактике / Якимов И. Н. – М. : Изд-во НКВД, 1925. – 228 с.
8. Ліцензійні умови провадження організації діяльності з проведення азартних ігор, затверджені наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва Міністерство фінансів України від 18 квіт. 2006 р. № 40/374 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0622-06>.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
10. Про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 15 трав. 2009 р. № 1334-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1334-17>.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [9-те вид., переробл. та допов.]. – К. : Юрид. думка, 2012. – 1316 с.
12. Топорецька З. М. Особливості проведення огляду місця події при розслідуванні зайняття гральним бізнесом / З. М. Топорецька // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=1243.

13. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
14. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Белкин Р. С. – М. : БЕК, 1997. – 341 с.
15. Про обов'язковий примірник документів : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 595-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-14>.
16. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : [підруч.] / Коваленко Є. Г. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.
17. Расследование компьютерных преступлений в странах СНГ : [моногр.] / Б. В. Вехов, В. А. Голубев ; под ред. Б. П. Смагоринского. – Волгоград : ВА МВД России, 2004. – 304 с.
18. Крылов В. В. Информационные компьютерные преступления / Крылов В. В. – М. : Изд. гр. ИНФРА-М – НОРМА, 1997. – 285 с.
19. Крыгин С. В. Расследование преступлений, совершаемых в сфере компьютерной информации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. / Крыгин С. В. – Н. Новгород, 2002. – 203 с.
20. Журба А. І. Особливості предмета доказування у справах про комп'ютерні злочини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Журба Андрій Іванович. – Донецьк, 2007. – 230 с.